

ВІДГУК

офіційного опонента

к.і.н., доцента Чернікової Інни Володимирівни

на дисертаційну роботу Білас Юлії Валеріївни

«Життєвий шлях, творчий доробок та громадська діяльність

С. В. Пилипенка (1891–1934 рр.)»

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 032 – Історія та археологія

Актуальність теми.

В умовах викликів сьогодення питання захисту національної ідентичності набуває особливо важливого значення. Українське суспільство довгі десятиліття було позбавлене правдивої інформації про інтелектуальну еліту України, яка опинилася в жорнах репресій тоталітарного режиму.

В контексті регіоналістики та активізації краєзнавчих пошуків одним із перспективних напрямів досліджень в сучасній українській історичній науці є повернення забутих імен громадських діячів, митців, науковців, які стали жертвами політичного терору у 1930-ті рр. ХХ ст.; вивчення їх біографій та векторів діяльності.

Місто Харків перетворюється на ядро культурного та літературного життя та потужній осередок столичної української еліти в середині 1920-х – на початку 1930-х рр. Сергій Володимирович Пилипенко (1891–1934 рр.) – письменник, поет, критик, громадський діяч, фундатор Спілки селянських письменників «Плуг» – це видатна постать, яка потребує окремого наукового дослідження. Збереження історичної пам'яті про репресованого митця С. Пилипенка, меморіалізація особистості є основою збереження українського генетичного коду. Популяризація творчого спадку Сергія Володимировича Пилипенка є запорукою збереження та збільшення нашої духовної та матеріальної культури.

Всебічне дослідження життєвого шляху, творчого доробку та громадської діяльності С. В. Пилипенка є достатньо важливою науковою проблемою, яка доповнює мозаїку загальнонаціонального нарративу про видатних діячів. Тому тематика дисертаційної роботи Білас Юлії Валеріївни не викликає заперечень щодо її актуальності, а також теоретичного і практичного значення.

У дисертаційній роботі поставлені широкі конкретно-наукові задачі: провести історіографічний аналіз наукової літератури, сформулювати та класифікувати джерельну базу дослідження, обґрунтувати методологічні засади дослідження; розкрити передумови формування особистості Сергія Пилипенка в дитячі та юнацькі роки, з'ясувати значущість навчання Сергія Пилипенка в Київському університеті для становлення його професійних навичок і громадянської позиції; охарактеризувати його творчий і журналістський доробок у Першій світовій війні та в добу Української революції; визначити напрями діяльності Сергія Пилипенка у «харківський» період життя з організації літературно-мистецького середовища, конструювання нового українського радянського суспільства, реформування української писемності і наукового розвитку шевченкознавства протягом 1920-х рр.; розглянути останні роки життєдіяльності письменника в умовах розгортання репресій на початку 1930-х рр., підсумувати фактологічний матеріал про процес історичної реабілітації митця та структурувати етапи меморіалізації його особистості.

Дисертаційна робота відповідає науковому напрямку кафедри українознавства, культурології та історії науки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», виконувалася за планами науково-дослідних робіт відповідно до ініціативної науково-дослідної роботи «Розвиток науки, освіти та культури Слобідської України другої половини XIX ст. – початку XXI ст.» (ДР № 0122U201252).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертаційній роботі.

Основні наукові положення та висновки, наведені в дисертаційній роботі Білас Юлії Валеріївни, достатньою мірою обґрунтовані як з наукової, так і з теоретичної точки зору. Одночасно підсилені коректним використанням дисертанткою архівних документів, періодичних видань, епістолярію, мемуарів, усно-історичних джерел і речових пам'яток, глибоким аналізом наукової і науково-популярної літератури, присвяченої історичним процесам доби, в якій мешкав С. В. Пилипенко.

Проведені авторкою дисертації дослідження дозволяють сформулювати окремі самостійні твердження про вектори діяльності та значну роль українського митця, діяча і письменника Сергія Пилипенка в українському громадському, науковому й культурно-мистецькому середовищі першої третини ХХ ст.

Структура дисертації є логічною, відповідає встановленим меті та завданням дослідження. На окрему увагу заслуговують додатки та авторські тематичні таблиці, які значно підсилюють дисертаційне дослідження. Охарактеризовані методологічні основи дисертації дозволили дисертантці всебічно проаналізувати ключові питання в межах означеної теми та сформулювати компетентні висновки. Обґрунтованість наукових положень засвідчено довідкою та актом про впровадження результатів дисертаційного дослідження (с. 225, 226).

Достовірність результатів досліджень.

Достовірність отриманих результатів забезпечується публікацією 4-х статей у наукових фахових виданнях України (категорія «Б») та 11 матеріалами апробаційного характеру, в яких відображено результати наукового дослідження.

Крім того, достовірність положень дисертаційного дослідження Білас Юлії Валеріївни обґрунтовується комплексним підходом до вивчення постаті Сергія Пилипенка. У дисертації вперше відтворено багатомірні напрями діяльності українського громадського діяча і письменника Сергія Пилипенка

(1891–1934 pp.), аргументовано доведено його значний внесок в українське громадське, наукове й культурно-мистецьке середовище першої третини ХХ ст., розкрито процес історичної реабілітації Сергія Пилипенка та визначено особливості меморіалізації його особистості шляхом залучення дисертанткою невідомих та маловідомих історичних джерел та використання принципів історизму, системності, об'єктивності та всебічності.

До основних нових наукових результатів дисертації слід віднести наступне:

- проведено ґрунтовний історіографічний аналіз та систематизовано історіографічну базу дослідження;

- сформовано репрезентативну джерельну базу під час виявлення, упорядкування та залучення до наукового обігу архівних документів, матеріалів періодичних видань, речових пам'яток, епістолярію, усно-історичних матеріалів та спогадів, що зберігаються в державних, наукових та громадських установах України;

- здійснено генеалогічне дослідження роду Пилипенків;

- проаналізовано та систематизовано журналістську спадщину Сергія Пилипенка в газетах «Український голос», «Народна Воля», «Селянська правда» та «Плуг» як історичне джерело для дослідження біографії діяча в історико-культурному контексті тогочасної епохи;

- розглянуто процес історичної реабілітації Сергія Пилипенка та визначено етапи і форми меморіалізації його особистості в культурно-історичному просторі.

Значимість отриманих результатів для науки і практичного використання.

Практична цінність полягає у використанні результатів досліджень:

- 1) При розробці узагальнюючих праць з історії України, історії української культури; при укладанні біографічних та бібліографічних довідників.

2) У навчально-педагогічній роботі отримані результати мають практичне значення для укладання і впровадження в освітній процес спецкурсів з історичного краєзнавства, історії м. Харкова, історії культури Слобожанщини, історії шевченкознавства, української журналістики, діячів епохи «Розстріляного відродження», а також у популяризації досягнень українського культурного відродження 1920-х – 1930-х рр.

3) У сучасному українському музеєзнавстві, діяльності регіональних музеїв (зокрема музею історії Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова при якому діє Меморіальний музей письменника та громадського діяча С. В. Пилипенка).

Повнота викладення результатів досліджень в опублікованих працях.

За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 15 наукових праць, з них у фахових наукових виданнях України – 4, а також наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації – 11. Усі представлені публікації одноосібні.

Опубліковані матеріали повністю відображають зміст дисертації та відповідають вимогам пункту 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44.

Оформлення дисертації відповідає діючим вимогам, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. Робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в логічній послідовності розв'язування завдань дослідження.

Оцінка змісту дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Білас Юлії Валеріївни складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку джерел інформації, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, окреслено хронологічні та територіальні межі дослідження, визначено мету і завдання дослідження, а також охарактеризовано методологічну основу дисертації. Подано інформацію щодо наукової новизни та практичного значення одержаних результатів. Наведено інформацію щодо особистого внеску здобувачки, а також презентована апробація матеріалів дисертаційного дослідження.

У першому розділі запропоновано якісний аналіз історіографічної та джерельної бази дисертації, а також розглянуто теоретико-методологічні підходи дослідження.

Другий розділ дисертації присвячено життєвому шляху та становленню особистості Сергія Пилипенка. Вперше пророблено генеалогічне дослідження родини Пилипенків кінця XIX – початку XX століття, проаналізовано роки навчання Сергія Пилипенка, розкрито умови формування фахового хисту діяча, всебічно висвітлено освітню, викладацьку, журналістську й редакторську діяльність митця з використанням тогочасної газетної періодики. Дисертантка не оминула й участь С. Пилипенка у Першій світовій війні.

Третій розділ розкриває «Харківський» період життя Сергія Пилипенка, його письменницьку та громадську практику. Зокрема, на підставі опрацювання ґрунтовної джерельної бази дисертантка розкрила основні напрями діяльності Сергія Пилипенка в першій половині 1920-х рр., склала оцінку його особистого внеску як в розвиток мистецтва, так і в політико-ідеологічну просвіту представників громадськості. У розділі також проаналізовано ідеологічні переконання діяча та початок інкримінації проти нього з боку тогочасного партійного керівництва.

У четвертому розділі висвітлено репресивні дії проти Сергія Пилипенка. Проаналізовано кримінальну справу проти митця та процес поступового викреслення його особистості з професійного, громадського й культурно-мистецького простору. Також у розділі приділено увагу основним етапам меморіалізації його особистості.

Висновки у дисертаційній роботі сформульовані чітко та відображають результати проведеного дослідження, свідчать про вирішення всіх висунутих у дисертації завдань.

Список джерел інформації складається з 374 найменувань, що говорить про опрацювання великого обсягу фахової літератури, а також опублікованих і неопублікованих джерел. Анотація відображає основний зміст дисертації та повною мірою розкриває науково-теоретичні результати та практичну цінність дослідження.

Академічна доброчесність

Порушень академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не виявлено. Елементи фальсифікації чи фабрикації тексту в роботі відсутні. У тексті містяться авторські ідеї, і не виявлено використання ідей інших науковців без посилання на їх роботи.

Усі результати, які винесено авторкою на захист, отримані самостійно і містяться в одноосібних опублікованих роботах.

По дисертаційній роботі можна зробити наступні зауваження:

Суттєвих недоліків у дисертації Білас Юлії Валеріївни немає, проте, як будь-яка творча праця, наукова робота дисертантки не позбавлена деяких зауважень, запитань чи дискусійних положень, зокрема:

1) На нашу думку, у дисертаційному дослідженні присутня деяка романтизація та ідеалізація постаті С. В. Пилипенка. Безсумнівно, цей діяч зробив вагомий внесок в українське громадське, наукове й культурно-мистецьке життя першої третини ХХ ст. Але дисертантка не наводить прикладів можливих помилок у діяльності С. Пилипенка, труднощів морального вибору та особистих професійних складнощів в умовах тогочасної ідеології радянського режиму (до процесу репресій). Цікавим було б виділити та простежити вектор роботи громадського діяча в умовах поступового

відчуження української ідентичності в культурі та ідеології тоталітарної держави («деукраїнізації»).

2) У розділі 3, підрозділі 3.1. на с. 84, 85 приведено припущення щодо швидкого кар'єрного зростання С. Пилипенка у Харкові з «підозрюваного» в керівника літературної організації «Плуг» та блискучого літературного та партійного росту: «Близьке знайомство діяча з більшовиками М. Скрипником та А. Приходьком, які могли сприяти його кадровому піднесенню». Але далі підтверджуючих даних не наводиться і припущення здається безпідставним та неаргументованим.

3) Під час розкриття питання створення та діяльності селянських будинків (с. 93 – 96), варто було б чіткіше висвітлити форми агітаційної роботи та інструменти політосвіти очільника С. В. Пилипенка серед неграмотного сільськогосподарського населення. Цей аспект біографії значно доповнив би картину діяльності С. Пилипенка в умовах радянської ідеології.

4) У четвертому розділі дисертаційного дослідження ґрунтовно відображені відновлення історичної пам'яті та меморіалізація репресованого С. В. Пилипенка в українському національному просторі. Але у вступі у переліку конкретно-проблемних завдань (с. 8) цей аспект висвітлення долі видатного митця подано лише в контексті структурування етапів меморіалізації його особистості. На нашу думку, варто було б сформулювати окреме завдання з вивчення меморіалізації постаті видатного громадського діяча, бо в цілому це завдання виконано у п. 4.2 дисертаційного дослідження.

5) Текст дисертаційного дослідження має деяке перевантаження цитатами. Варто було б уникнути цього та сконцентруватися на найбільш вагомих та знакових для дисертаційного дослідження виписках. Можливо, частину інформації можна було б винести у додатки та дещо розвантажити розділи.

Безсумнівно, висловлені зауваження та побажання жодним чином не применшують ваги дисертаційного дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної роботи. Дисертація є актуальною і має високу наукову цінність та практичну значущість.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Білас Юлії Валеріївни «Життєвий шлях, творчий доробок та громадська діяльність С. В. Пилипенка (1891–1934 рр.)» за своїм змістом відповідає спеціальності 032 – Історія та археологія. Дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, яка містить чіткі науково-обґрунтовані результати, має наукову новизну, а також дає перспективи для подальших досліджень у напрямку історичного краєзнавства та регіоналістики.

Високий дослідницький рівень наукової роботи, ґрунтовність використаних дисертанткою різних видів джерел, аналіз наукової літератури за темою дослідження, повнота розкриття теми дають підстави вважати, що завдання, які ставила перед собою Білас Юлія Валеріївна, успішно виконані та втілені в обґрунтованих висновках.

Подана дисертаційна робота «Життєвий шлях, творчий доробок та громадська діяльність С. В. Пилипенка (1891–1934 рр.)» Білас Юлії Валеріївни відповідає спеціальності 032 – «Історія та археологія», відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44, а здобувачка Білас Юлія Валеріївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія.

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії України

Харківського національного

педагогічного університету

імені Г. С. Сковороди

30.04.2025

Інна ЧЕРНІКОВА

